

Mirovinski sustav u Republici Hrvatskoj - temeljni pokazatelji

SREĆKO VUKOVIĆ*

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
Zagreb, Hrvatska

Stručni članak

UDK:369.5(497.5)

Primljeno: rujanj 2005.

Reformom mirovinskog sustava u Hrvatskoj koja je započela 1999. godine uspostavljen je trodijelni mirovinski sustav uz niz bitnih zakonskih promjena u njegovom tzv. prvom stupu - javnom mirovinskom osiguranju utemeljenom na međugeneracijskoj solidarnosti. U članku se upravo s aspekta mirovinskog osiguranja međugeneracijske solidarnosti analiziraju kretanja u mirovinskom sustavu od 1999. do 2004. godine na temelju konkretnih temeljnih pokazatelja kao što su odnos broja osiguranika i korisnika mirovine, prikupljena sredstva od doprinosa, visina prosječne mirovine, udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći, te udio ukupnih mirovinskih rashoda u bruto domaćem proizvodu. Na temelju analiziranih parametara autor zaključuje da su izrazito nepovoljni trendovi, koji su prijetili urušavanjem mirovinskog sustava u Hrvatskoj krajem devedesetih godina prošlog stoljeća, zaustavljeni. Ipak, za bitniji pomak prema naprijed jedino pravo rješenje je - ubrzani gospodarski i društveni prosperitet Hrvatske.

Ključne riječi: mirovinski sustav, financiranje mirovinskog sustava, korisnici mirovinskog sustava, kretanje razine mirovina, Hrvatska.

UVOD

Mirovinski sustav osobito je važan dio sustava socijalne sigurnosti u svakoj suvremenoj državi modernog svijeta, pa tako i u Republici Hrvatskoj. Mirovinskim osiguranjem, za rizike starosti, invalidnosti, smrti hranitelja obitelji i tjelesnog oštećenja, u našoj zemlji obuhvaćeno je oko milijun i pol osiguranika, a preko milijun ljudi ostvaruje davanja na temelju ostvarenih prava. Međutim, kao i u većini drugih država i u Hrvatskoj je krajem 20. stoljeća javni mirovinski sustav utemeljen na međugeneracijskoj solidarnosti došao u teškoće (u svijetu uglavnom zbog demografskog trenda "starenja populacije" - sve većeg broja i udjela starijih osoba u

ukupnom stanovništvu uslijed produljenja trajanja života i sve manje stope fertiliteta). Ipak, u Hrvatskoj su, više od nepovoljnih demografskih trendova, uzroci problema u mirovinskom sustavu bili rat, tranzicija od socijalističkog k tržišnom gospodarstvu, te relativno loše oblikovan mirovinski sustav (zakon nije bio bitnije mijenjan od 1983. godine). Stoga je donošenjem Zakona o mirovinskom osiguranju iz 1998. godine (u primjeni od 1.1.1999., Narodne novine br. 102/1998., te izmjene i dopune br. 127/2000., 59/2001., 109/2001., 147/2002., 117/2003., 30/2004., 177/2004. i 92/2005., u daljnjem tekstu ZOMO) započela opsežna reforma mirovinskog sustava u kojoj su uz bitne promjene (čitaj: restrikcije) u tzv.

* Srećko Vuković, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje/Croatian Institute for Pension Insurance, A. Mihanovića 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska/Croatia, srecko.vukovic@mirovinsko.hr

prvom stupu temeljenom na međugeneracijskoj solidarnosti, uvedeni i obvezni drugi mirovinski stup (individualna kapitalizirana štednja na osobnim računima osiguranika), te treći mirovinski stup – dobrovoljno osiguranje.

Prva razina mirovinskog osiguranja i dalje je ostalo obvezno javno mirovinsko osiguranje utemeljeno na tekućem financiranju mirovinskih izdataka i unaprijed definiranim davanjima. U odnosu na stanje do 31. prosinca 1998., novi ZOMO je uveo niz promjena u načinu određivanja prava i vrsti prava od kojih su najvažnije: povećanje dobnih granica za stjecanje prava na starosnu i prijevremenu starosnu mirovinu (što je smanjilo priliv novih korisnika); promjena načina određivanja mirovine i širenje obračunskog razdoblja na cijeli radni vijek (što utječe na snižavanje razine mirovina novih korisnika); promjena načina usklađivanja mirovina, i to na način da se mirovine usklađuju za polovicu rasta plaća i troškova života (od 1.1.2004. - indeksa potrošačkih cijena), što je rezultiralo nižom razinom mirovina u odnosu na rast plaća, odnosno smanjivanjem udjela prosječne mirovine u prosječnoj plaći; veće i trajno smanjenje prijevremene starosne mirovine; zatim postrožena definicija invalidnosti (prema kojoj se radna sposobnost ocjenjuje prema svim poslovima koji odgovaraju tjelesnim i psihičkim sposobnostima osiguranika); ukinuta su prava na temelju preostale radne sposobnosti (korisnicima su ta prava od 1.1.1999. prevedena na invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad); ukinuto je pravo na zaštitni dodatak uz mirovinu (a kao svojevrsna zamjena ustanovljena je najniža mirovina); ukinuto je pravo na naknadu zbog tjelesnog oštećenja nastalog zbog bolesti i ozljede izvan rada, kao i beneficirani staž po toj osnovi; ukinuto je pravo na doplatak za pomoć i njegu (ostvaruje se u sustavu socijalne skrbi). Sve su to

bile mjere koje su dugoročno trebale dovesti do stabiliziranja mirovinskog sustava uz zaustavljanje rasta broja umirovljenika.

Druga razina mirovinskog osiguranja - obvezno osiguranje utemeljeno na sustavu kapitalnog pokrića s privatno-pravnim osobama kao nositeljima osiguranja, zaživjela je 1.1.2002. kada su se svi osiguranici mlađi od 40. godina, uz i nadalje obvezno osiguranje u prvom stupu, obvezno morali učlaniti u jedan od novoosnovanih mirovinskih fondova, a oni između 40-te i 50-te godine života mogli su odlučiti hoće li ostati osigurani u starom sustavu ili će se osigurati u oba stupa. Primjena treće razine mirovinskog osiguranja - dobrovoljnog mirovinskog osiguranja utemeljenog na sustavu kapitalnog pokrića započela je također 1.1.2002.

S obzirom na krucijalne promjene koje su se dogodile od 1999. godine do danas, izuzetno je zanimljivo na konkretnim temeljnim pokazateljima mirovinskog sustava (kao što su odnos broja osiguranika i korisnika mirovine, kretanje broja osiguranika, prikupljena sredstva od doprinosa, visina prosječne mirovine, udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći, te udio ukupnih mirovinskih rashoda u bruto domaćem proizvodu) razmotriti kretanja i događanja u mirovinskom sustavu u Hrvatskoj u proteklih nekoliko godina, osobito s aspekta njegovog prvog stupa – javnog mirovinskog osiguranja utemeljenog na međugeneracijskoj solidarnosti (budući da se korištenje prvih mirovina iz drugog stupa tek očekuje i da se, bez obzira na reformu, još uvijek sva davanja ostvaruju u sustavu međugeneracijske solidarnosti).

OSIGURANICI I DOPRINOSI ZA MIROVINSKO OSIGURANJE

Jedan od najjasnijih pokazatelja teškoća u kojima se nalazi mirovinski sustav u Hrvatskoj jest kretanje broja osiguranika i korisnika, te njihov odnos (Tablica 1.). Da

bi shvatili dubinu krize potrebno je vratiti se u osamdesete godine proteklog stoljeća kada je na jednog korisnika mirovine dolazilo četiri osiguranika, a stopa ovisnosti (broj korisnika na 100 osiguranika) bila je oko 25. Najveći broj osiguranika u Hrvatskoj zabilježen je 1988. godine, preko 2 milijuna, točnije 2.032.016. Premda se odnos broja osiguranika i korisnika polako pogoršavao, ipak je on 1990. bio još 3:1 u korist osiguranika. 1995. godine, međutim,

broj korisnika bio je veći za 50% u odnosu na predratno vrijeme (prije 1990.), a broj osiguranika manji za 25%, tako da je odnos osiguranici – korisnici pao na omjer 1,81:1, a stopa ovisnosti popela se na 55. Kulminacija krize dogodila se 2000. godine kad je broj osiguranika dosegnuo najnižu brojku (od samih početaka sustava) od 1.380.510, broj korisnika prešao je 1 milijun, a omjer osiguranici – korisnici zabilježio je najnižu vrijednost 1,36:1.

Tablica 1.

Broj korisnika mirovine, broj osiguranika, stopa ovisnosti i omjer broja osiguranika i korisnika, stanje na dan 31.12.

Godina	Broj korisnika	Indeks	Broj osiguranika	Indeks	Stopa ovisnosti	Omjer osiguranici/korisnici mirovine
1980.	449.080		1.816.191		24,7	4,04
1985.	524.154	116,7	1.931.254	106,3	27,1	3,68
1988.	585.170	111,6	2.032.016	105,2	28,8	3,47
1990.	655.788	112,1	1.968.737	96,9	33,3	3,00
1995.	865.769	132,0	1.567.981	79,6	55,2	1,81
1999.	1.017.801	117,6	1.406.091	89,7	72,4	1,38
2000.	1.018.504	100,1	1.380.510	98,2	73,8	1,36
2001.	1.032.120	101,3	1.402.102	101,6	73,6	1,36
2002.	1.042.192	101,0	1.421.981	101,4	73,3	1,36
2003.	1.054.549	101,2	1.443.995	101,5	73,0	1,37
2004.	1.065.655	101,1	1.460.105	101,1	73,0	1,37

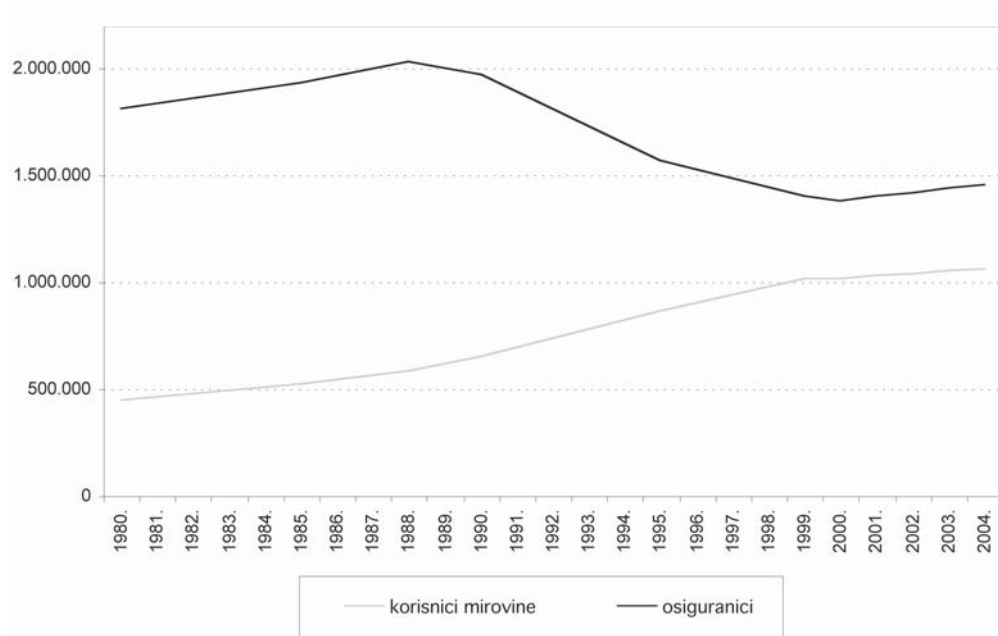
Izvor podataka: HZMO

Od tada trend, istina polako, ali ustrajno, ipak mijenja smjer, a tzv. “škare” se šire (Slika 1.). Broj osiguranika prestao je padati i bilježi lagani rast. Broj korisnika i dalje raste, no po znatno manjoj stopi nego

devedesetih godina (1,1% u 2004. prema gotovo 10% godišnje u devedesetima). Odnos osiguranici – korisnici stabilizirao se na omjeru 1,37:1 a stopa ovisnosti na 73.

Slika 1.

Kretanje broja osiguranika i umirovljenika 1980.-2004.

Izvor podataka: HZMO

Koliko god veselilo zaustavljanje negativnog trenda, čini se, zamjetno “bolji dani” za umirovljenike ne mogu doći uz visoku stopu nezaposlenosti u R. Hrvatskoj, o čemu najbolje svjedoči činjenica da je aktualni broj osiguranika u Hrvatskoj sada tek na razini od 72% od broja osiguranika iz 1988. godine.

Ako promotrimo kako je uvođenje drugog stupa (1.1.2002.) utjecalo na prvi stup sa stanovišta broja osiguranika

(Tablica 2.) vidljivo je da je 2002. godine 938.310 osiguranika (65%) bilo osigurano i u prvom i u drugom stupu, a da je taj broj već u 2004. dosegao 1.170.092 (85%). Ovo povećanje će se nastaviti s obzirom da u osiguranje u najvećem broju ulaze osobe mlađe od 40 godina života koje su obvezno osigurane i u prvom i u drugom stupu, a iz osiguranja u mirovinu svake godine odlazi oko 40.000 osiguranika starije dobi koji su bili osigurani samo u prvom stupu.

Tablica 2.

Pregled broja osiguranika u prvom i drugom stupu, stanje na dan 31.12.

Godina	Broj osiguranika u I. stupu	Indeks	Broj osiguranika u II. stupu	Indeks
2000.	1.380.510			
2001.	1.402.102	101,6		
2002.	1.421.981	101,4	938.310	
2003.	1.443.995	101,5	1.070.932	114,1
2004.	1.460.105	101,1	1.170.092	109,3

Izvor podataka: HZMO, REGOS, HAGENA

Uz osiguranike prvog i drugog stupa, prema Zakonu o izmjenama i dopunama ZOMO (Narodne novine br. 147/2002. i 177/2004.) i Zakonu o doprinosima za obvezna osiguranja (Narodne novine br. 147/2002., 175/2003. i 177/2004.), doprinose za mirovinsko osiguranje uplaćuju i osobe koje ostvaruju "drugi dohodak" (raniji termin - primici od druge samostalne djelatnosti i povremenog nesamostalnog rada na koje se plaćaju doprinosi za mirovinsko osiguranje prema propisima o doprinosima za obvezna osiguranja – tzv. "honorarci"). Radi se o 225.473 osobe u 2003. godini i 207.122 osobe u 2004. godini od kojih je znatan dio već od ranije mirovinski osiguran. Napominjemo da te osobe nisu uključene u broj osiguranika 1. stupa (ukoliko ostvaruju samo drugi dohodak), ali su uključene u broj osiguranika 2. stupa (do toga dolazi zbog različitog načina vođenja evidencija u prvom i drugom stupu). Ova novina u hrvatskom mirovinskom osiguranju za sada proizvodi učinak samo na prihodovnoj strani i kao takva pridonosi povećanju prikupljenih sredstava

od doprinosa. Nepoznati su, međutim, ili barem nisu analizirani dugoročni efekti na rashodovnoj strani, kada se prema zakonski odredbama na temelju uplaćenih doprinosa u budućnosti budu ostvarivala prava iz mirovinskog osiguranja.

U Tablici 3. i na Slici 2. prikazani su prihodi od uplaćenih doprinosa za mirovinsko osiguranje od 1999. do 2004. godine. Posve je razvidno da se prihodi iz godine u godinu povećavaju, a da je bitniji pomak zabilježen upravo od trenutka uvođenja drugog stupa mirovinskog osiguranja (ukupno ubrani doprinosi rasli su nominalno za 9,3% u 2002. u odnosu na 2001. godinu, a za čak 12,7% u 2003. godini u odnosu na 2002. godinu) i početka vođenja osobnih računa, što je očito zaoštrilo pitanje discipline plaćanja doprinosa i na razini države i administrativnog aparata (promjene u nadležnosti, osnivanje REGOS-a, poboljšanje učinkovitosti Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje i Porezne uprave), ali i sa stanovišta pojedinca – osiguranika koji je postao vrlo zainteresiran jesu li mu i u kojoj visini uplaćeni mirovinski doprinosi.

Tablica 3.

Prihodi od doprinosa za mirovinsko osiguranje, stanje na dan 31.12.

God.	I STUP (kuna)	Indeks	Stopa doprinosa u %	II STUP (kuna)	Indeks	Stopa doprinosa u %	UKUPNO (kn)	Indeks
1999.	12.459.197.120		21,5				12.459.197.120	
2000.	12.854.086.937	103,2	21,5*(19,5)**				12.854.086.937	103,2
2001.	13.261.258.206	103,2	19,5				13.261.258.206	103,2
2002.	12.530.156.205	94,5	14,5(19,5)***	1.969.981.854		5,0	14.500.138.059	109,3
2003.	13.845.197.260	110,5	15(20)***	2.503.367.720	127,1	5,0	16.348.564.980	112,7
2004.	14.875.164.010	107,4	15(20)***	2.782.895.412	111,2	5,0	17.658.059.422	108,0

Izvor podataka: HZMO, REGOS, HAGENA

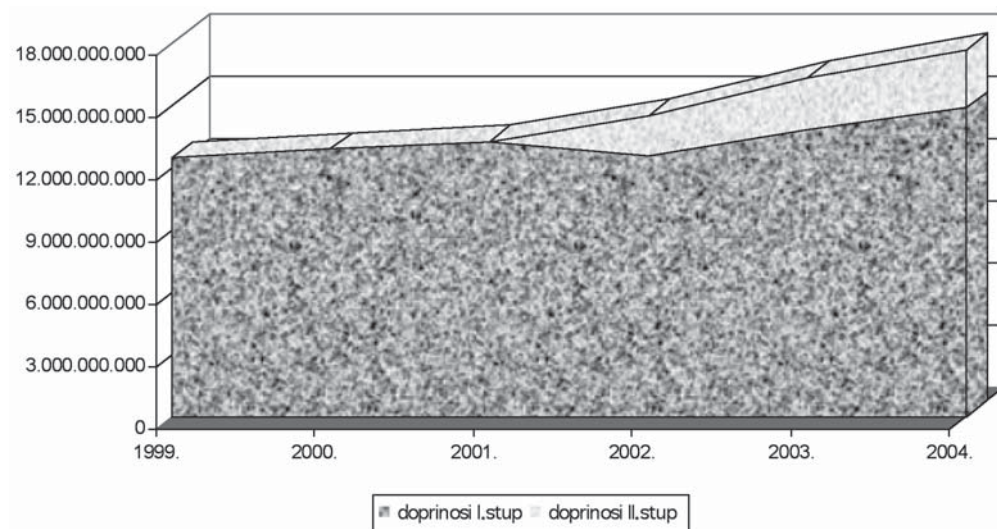
*stopa doprinosa do 31. 5. 2000.

** stopa doprinosa od 1. 6. 2000.

*** ovisno je li osiguranik osiguran i u prvom i u drugom ili samo u prvom stupu

Slika 2.

Kretanje prihoda od doprinosa za mirovinsko osiguranje 1999. – 2004. (u kunama)

Stvarnost, ipak, nije toliko ružičasta kada se uzme u obzir i stopa porasta broja osiguranika (1,4% u 2002., 1,5% u 2003. i 1,1% u 2004.), stopa rasta bruto plaće u Hrvatskoj (5-6% godišnje, nominalno), porast ukupne stope mirovinskih doprinosa za 0,5% (s 19,5% na 20% od 1.1.2003., što je pridonijelo nominalnom rastu ukupno ubranih doprinosa za približno 2,5%), kao i dodatna sredstva prikupljena od osoba koje ostvaruju drugi dohodak (procjena približno 170 milijuna kuna godišnje ili oko 1% od ukupno uplaćenih sredstava od mirovinskih doprinosa). Štoviše, postavlja se pitanje, nije li u 2004. godini, u kojoj su nominalno ubrana sredstava od doprinosa za mirovinsko osiguranje porasla za 8% u odnosu na 2003. godinu, učinkovitost naplate doprinosa pala u odnosu na dvije

ranije godine i ne popušta li polako pozitivan efekt koji je sa sobom donio početak primjene drugog stupa mirovinskog sustava i mirovinska reforma?

Potrebno je svakako naglasiti da je stopa doprinosa za mirovinsko osiguranje u Hrvatskoj (15%+5%, odnosno 20%) jedna od najmanjih u Europi (Tablica 4.), pogotovo kad se uzme da, kako smo naprijed vidjeli, 85% osiguranika plaća mirovinski doprinos za prvi stup po stopi od 15% (5% odlazi za drugi stup – tzv. tranzicijski trošak), što je jednako stopi doprinosa za zdravstveno osiguranje(!). Štoviše, sve su jači pritisci da se struktura stope doprinosa promijeni na način da se poveća stopa doprinosa za drugi stup, a još više smanji stopa doprinosa za prvi stup.

Tablica 4.

Pregled stopa doprinosa za mirovinsko osiguranje u nekim europskim zemljama

Država	Stopa doprinosa za mirovinsko osiguranje	Država	Stopa doprinosa za mirovinsko osiguranje
Rumunjska	35	Mađarska	26,5
Italija	32,7	Slovačka	26
Poljska	32,52	Slovenija	24,35
Srbija i Crna Gora	32	Švicarska	23,8
Bugarska	29	Grčka	20
Nizozemska	28,05	Hrvatska	20(15)
Češka	28	Njemačka	19,5
Rusija	28	Švedska	18,91
Finska	27,35	Francuska	16,45

Izvor podataka: Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2004., ISSA

KORISNICI, VISINA MIROVINE I UDIO PROSJEČNE MIROVINE U PROSJEČNOJ PLAĆI

Iz podataka u Tablici 1. vidjeli smo da je silan porast broja korisnika mirovine iz devedesetih godina dvadesetog stoljeća (kojim

je rješavano pitanje egzistencije ljudi koji su preko noći ostajali bez radnih mjesta, bez poduzeća u kojima su radili i bez prihoda za život) zaustavljen, ponajviše zahvaljujući restriktivnim odredbama Zakona o mirovinskom osiguranju iz 1998. godine

čiji su se prvi pravi efekti počeli javljati tek tijekom 2000. godine (u 1999. godini su vrijedila još neka rješenja iz starog zakona, npr. određivanje visine mirovine prema prosjeku 10 najpovoljnijih uzastopnih godišnjih plaća i sl.).

U Tablici 5.a prikazane su prosječne svote mirovina (starosne, invalidske, obiteljske i ukupno) u razdoblju od 1999. godine do 2004. godine, a u Tablici 5.b prikazan je

broj korisnika mirovina prema visini mirovine po određenim razredima na dan 31. 12. 2004. godine. Iz obje tablice vidljivo je da je glavna značajka mirovina u Hrvatskoj – njihova relativno niska razina, a dodatno situaciju pogoršava strukturni prikaz visine mirovine po kojoj 44% umirovljenika ima mirovinu manju od 1.500 kuna, a njih dvije trećine ima mirovinu manju od ionako niske prosječne mirovine (Slika 3.).

Tablica 5.a

Prosječna mirovina prema godinama i vrsti mirovine (u kunama).*

Godina	Starosna mirovina	Invalidska mirovina	Obiteljska mirovina	Ukupno
1999.	1.475,16	1.172,94	1.119,90	1.322,44
2000.	1.553,96	1.235,45	1.182,51	1.395,66
2001.	1.792,86	1.394,96	1.366,13	1.604,11
2002.	1.841,12	1.430,28	1.410,91	1.649,93
2003.	1.888,70	1.501,85	1.452,09	1.702,24
2004.	1.946,74	1.558,83	1.503,41	1.758,12

Izvor podataka: HZMO

*Prosječna mirovina (godišnji prosjek) umanjena za porez i prirez.

Tablica: 5.b

Broj korisnika mirovine prema razredima, stanje na dan 31.12.2004.

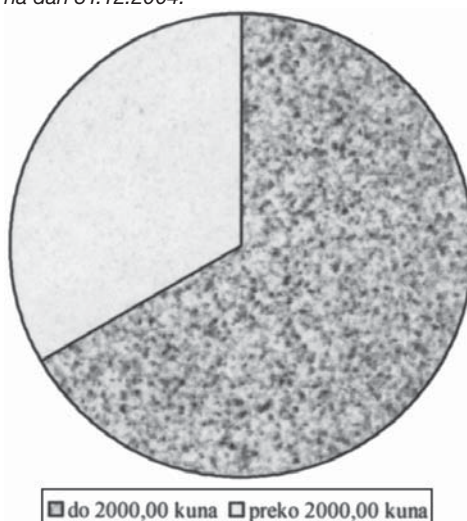
Svote mirovina u kn	Broj korisnika	%
do 500.00	71.594	7,00
500.01 - 1.000.00	101.722	9,95
1.000.01 - 1.500.00	276.312	27,03
1.501.00 - 2.000.00	230.762	22,57
2.000.01 - 3.000.00	239.235	23,40
3.000.01 - 4.000.00	75.477	7,38
4.000.01 - 8.000.00	26.885	2,63
više od 8.000.00	295	0,03
UKUPNO	1.022.282	100,00

Izvor podataka: HZMO

* U broj korisnika nisu uključeni korisnici mirovina Hrvatske vojske i hrvatskih branitelja. Svote mirovina umanjene su za porez i prirez.

Slika 3.

Korisnici mirovina do 2000,00 i preko 2000,00 kuna na dan 31.12.2004.

Još je indikativniji podatak o razlikama u visini prosječne mirovine korisnika koji su mirovinu ostvarili do 31.12.1998. prema "starom" Zakonu o mirovinskom i invalidskom osiguranju i korisnika koji su mirovinu ostvarili nakon 1.1.1999. godine po odredbama ZOMO. Iz Tablice 5.c može se

vidjeti da je umirovljenima nakon 1.1.1999. mirovina u prosjeku niža za gotovo četvrtinu od "starih umirovljenika", s tim da se taj trend iz godine u godinu još pogoršava zbog, prije svega, širenja obračunskog razdoblja iz kojeg se uzimaju plaće prilikom utvrđivanja visine mirovine kod odlaska u mirovinu.

Tablica 5.c

Korisnici mirovine i prosječne visine mirovina ostvarene do 31.12.1998. i od 1.1.1999., stanje listopad 2004.*

Pravo na mirovinu ostvareno do 31.12.1998.		Pravo na mirovinu ostvareno od 1.1.1999.	
Broj korisnika	Prosječna mirovina (kuna)	Broj korisnika	Prosječna mirovina (kuna)
750.141	1.918,4	268.994	1.494,2

Izvor podataka: HZMO.

*U broj korisnika nisu uključeni korisnici mirovina Hrvatske vojske i hrvatskih branitelja. Svote mirovine umanjene su za prirrez i porez.

Jedan od vrlo važnih parametara kada se analizira visina mirovina je i udio prosječne mirovine u prosječnoj neto plaći. Prema podacima u Tablici 6. očito je kako je nakon pada u devedesetim godinama prošlog stoljeća, donošenjem Zakona o povećanju mirovina radi otklanjanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima (Narodne novine, br.127/2000.), u 2001. godini došlo do porasta udjela prosječne mirovine u prosječnoj plaći za gotovo 3,5% (s 41,56% na 44,96%). Mora se pritom napomenuti da je u svotu prosječne mirovine

uključen i dodatak od 100 kuna i 6% koji je uz mirovinu isplaćivan od studenog 1998. godine, a sastavni dio mirovine postao je od travnja 2004. godine (bez tog dodatka udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći bio bi npr. u 1999. godini samo 37%). Nakon 2001. godine ponovno, iz godine u godinu, dolazi do postupnog pada udjela mirovine u plaći, da bi u 2004. godini on iznosio 42,13%. Nastavi li se ovakav trend, a sve vodi u tome smjeru, za svega nekoliko godina udio prosječne mirovine u prosječnoj neto plaći past će ispod 40%.

Tablica 6.

Udio prosječne mirovine* u prosječnoj neto plaći u R. Hrvatskoj 1999.-2004.

Godina	Prosječna neto plaća u R. Hrvatskoj (kuna)	Prosječna mirovina (kuna)	Udio prosječne mirovine u prosječnoj neto plaći
1999.	3.055	1.309,43	42,86
2000.	3.326	1.382,38	41,56
2001.	3.541	1.591,96	44,96
2002.	3.720	1.647,67	44,29
2003.	3.940	1.702,24	43,20
2004.	4.173	1.758,12	42,13

Izvor podataka: HZMO, DZS.

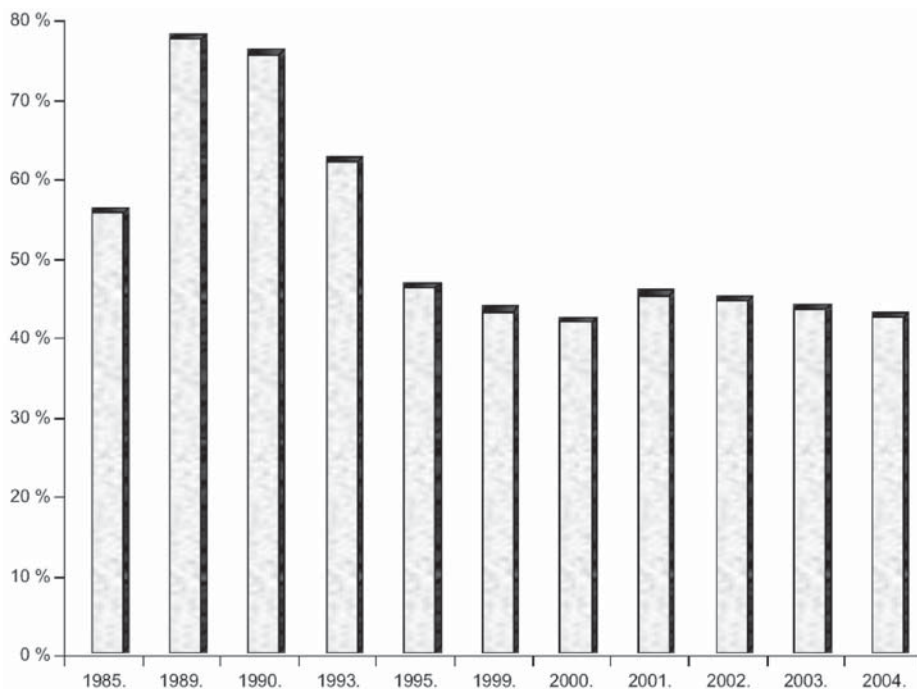
*U svotu prosječne mirovine uračunat je dodatak od 100 kn + 6% koji je od travnja 2004. postao sastavni dio mirovine. Svote prosječne mirovine umanjene su za porez i prizrez.

To je zorno vidljivo na Slici 4., koja nam najbolje prikazuje kako su "zlatna vremena" mirovinskog osiguranja bile osa-

mdesete godine prošlog stoljeća (npr. udio prosječne mirovine u prosječnoj neto plaći bio je 1989. godine čak 77,2%)!

Slika 4.

Udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći u R. Hrvatskoj, 1985.-2004.

UDIO MIROVINSKIH RASHODA U BRUTO DOMAĆEM PROIZVODU

Posljednjih godina, a osobito posljednjih mjeseci, sve je više napisa u medijima u kojima se izražava zabrinutost visinom troškova mirovinskog sustava generacijske solidarnosti (tzv. prvi stup) ili jednostavnije rečeno, visinom sredstava koje je potrebno osigurati za isplatu mirovina u Hrvatskoj. Susrećemo to i u istupima predstavnika izvršne vlasti, ekonomskih stručnjaka, ali i izjavama predstavnika raznih relevantnih međunarodnih institucija koje prate kretanja u Hrvatskoj. Kao ilustracija toga, najčešće se navodi udio visine ukupnih mirovinskih rashoda u bruto domaćem proizvodu "od preko 14%", te se taj podatak uspoređuje sa stanjem u drugim europskim zemljama, posebno članicama Europske unije.

Ako se, međutim, analizira odnos ukupnih mirovinskih rashoda i bruto domaćeg proizvoda od 2000. do 2004. godine (Tablica 7.), tada je vidljivo da je udio ukupnih mirovinskih rashoda u bruto domaćem proizvodu s 13,3% u 2000. godini porastao na 13,9% u 2001. godini što je bila posljedica primjene Zakona o povećanju mirovina radi otklanjanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima. Nakon toga, udio postupno pada, pa je tako u 2002. godini bio 13,2%, a u 2003. godini je pao na ispod 13%, točnije bio je 12,8%, da bi u 2004. godini bio nastavljen trend pada, te udio ukupnih mirovinskih rashoda u bruto domaćem proizvodu iznosi 12,6%. Nesumnjivo da je i to visok udio, ali ipak, on nije nikada prešao 14%!

Tablica 7.

Udio mirovinskih rashoda u BDP –u, stanje 31.12.

Udio mirovinskih rashoda u BDP -u	2000.		2001.		2002.		2003.		2004.	
	u mil. kn	% BDP	u mil. kn	% BDP	u mil. kn	% BDP	u mil. kn	% BDP	u mil. kn	% BDP
1. BDP - tekuće cijene	152.516,5	100,0	16.5639,5	100,0	179.386,7	100,0	19.3067,0	100,0	20.7100,0	100,0
2. UKUPNI MIROVINSKI RASHODI	20.225,1	13,3	22.967,1	13,9	23.722,8	13,2	24.690,6	12,8	26.010,7	12,6
3. RASHODI ZA MIROVINE (2-7)	19.470,3	12,8	22.281,4	13,5	23.090,0	12,9	24.110,8	12,5	25.411,7	12,3
4. RASHODI ZA MIROVINE PO POSEBNIM PROPISIMA	3.327,1	2,2	3649,8	2,2	3.558,3	2,0	3.615,7	1,9	4.839,7	2,3
5. UKUPNI RASHODI BEZ KORISNIKA PREMA POSEBNIM PROPISIMA (2-4)	16.898,0	11,1	19.317,3	11,7	20.164,5	11,2	21.074,9	10,9	21.171,0	10,2
6. RASHODI ZA MIROVINE BEZ KORISNIKA PO POSEBNIM PROPISIMA (3-4)	16.143,2	10,6	18.631,6	11,2	19.531,7	10,9	20.495,1	10,6	20.572,0	9,9
7. UKUPNI TROŠKOVI PROVEDBE*	754,8	0,5	685,7	0,4	632,8	0,4	579,8	0,3	599,0	0,3

Izvor podataka: DZS, HNB i HZMO, izračun autora.

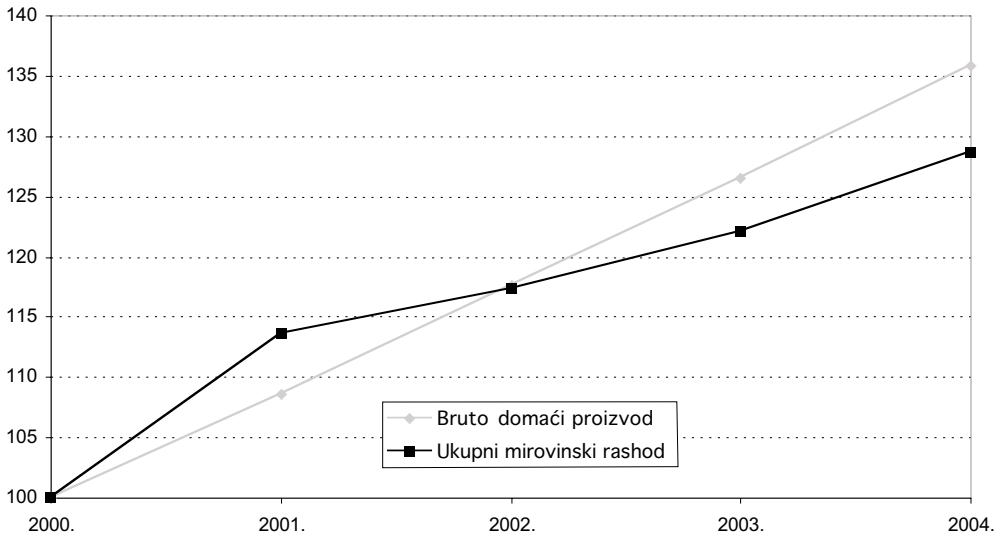
*ukupni troškovi provedbe obuhvaćaju financijske rashode (to su uglavnom rashodi za isplatu mirovina) i administrativne troškove HZMO.

Nadalje, iz Slike 5. može se zorno vidjeti da je nakon 2002. godine stopa rasta bruto domaćeg proizvoda veća od stope rasta ukupnih mirovinskih rashoda. Drugim riječima, da udio mirovinskih rashoda u bruto domaćem proizvodu iz godine u go-

dinu pada, što je posljedica s jedne strane propisanog načina usklađivanja mirovina "sa zakašnjenjem" od 6 mjeseci za rastom plaća i troškova života (potrošačkih cijena), a s druge strane nižih vrijednosti novo-ostvarenih mirovina nakon 1999. godine.

Slika 5.

Usporedba indeksa rasta BDP-a i ukupnih mirovinskih rashoda (baza=100)

Važno je pritom napomenuti da su u ukupne mirovinske rashode uključeni ne samo izdaci za mirovine i mirovinska primanja iz tzv. općeg sustava financiranog doprinosima, nego i svi izdaci za mirovine i mirovinska primanja posebnih kategorija prema posebnim propisima (Hrvatska vojska, branitelji, zastupnici u Hrvatskom saboru, borci NOR-a, bivša JNA, mirovine MUP-a, bivši politički zatvorenici i druge kategorije) koje financira država (iz Državnog proračuna). Ovi izdaci za posebne kategorije korisnika mirovina u Hrvatskoj su veliki i iznose 15% svih izdataka za mirovine i mirovinska primanja, pa je i sudjelovanje udjela ovih izdataka u BDP-u vrlo visoko, i iznosi preko 2%. To znači da se udio

rashoda sustava generacijske solidarnosti financiranog doprinosima u BDP-u ne prelazi brojku od 11% (zajedno s troškovima provedbe!), što daje posve drugačiju sliku hrvatskog mirovinskog sustava.

Svakako da su i mirovinski izdaci za posebne kategorije dio ukupnih mirovinskih izdataka, ali oni nikako nisu dio sustava financiranog izdvajanjima strogo namjenskih doprinosa osiguranika kroz dulji niz godina. Tim posebnim izdacima država na neki način honorira određene kategorije svojih građana pravima na davanje za slučaj starosti, invalidnosti ili smrti po posebnim propisima. Budući da je ovih "posebnosti" u hrvatskom mirovinskom sustavu izuzetno puno, krajnje je vrijeme da se izdaci za opće

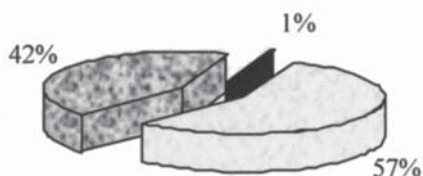
i posebne kategorije umirovljenika precizno i dosljedno razgraniče (za to je Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje tijekom 2002. i 2003. godine stvorio pretpostavke intervencijom u svojim bazama podataka), kako bi se razvidno moglo pratiti kretanje rashoda unutar cjelokupnog mirovinskog sustava prvog stupa. Jedna od mogućnosti je i formiranje fonda (ili fondova) kroz koji bi država isplaćivala mirovine posebnim kategorijama umirovljenika. Taj bi fond, naravno, trebalo formirati isključivo na financijskoj razini dok bi sve administrativne poslove obavljao i nadalje Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, tako da to ne bi izazvalo nikakve dodatne troškove. Na taj način bi se na najjasniji mogući način otklonila priča o hrvatskom mirovinskom sustavu generacijske solidarnosti kao “vreći bez dna”, demantirali navodi o tome da država financira sustav generacijske solidarnosti s

preko 50% sredstava, ali i dobila vrlo precizna slika o realnoj prosječnoj visini mirovine ostvarene po tzv. općim propisima na temelju uplaćenih doprinosa.

Na tom tragu su i grafički prikazi na Slikama 6.a i 6.b. Kada se pogleda Slika 6.a vidljivo je da u strukturi pokrića ukupnih mirovinskih rashoda prihodi od doprinosa sudjeluju s 57%, a proračun s relativno visokih 42%. Međutim, iz Slike 6.b je vidljivo da svi prihodi iz proračuna zapravo pokrivaju upravo one rashode koji su zakonskim odredbama i definirani kao obveza državnog proračuna, a da se ne radi ni o kakvom pokriću “silnog” deficita između prihoda i rashoda javnog mirovinskog osiguranja.

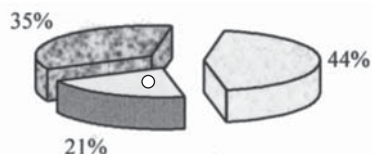
Kad se pogleda udio izdvajanja za mirovine u BDP-u u zemljama Europske unije vidljivo je da je u državama EU-15, prema podatcima Economic Policy Committee

Slika 6.a
Izvori prihoda za pokrivanje ukupnih mirovinskih rashoda u 2004. godini

□ Prihodi od doprinosa ■ Državni proračun
■ Ostali prihodi

Slika 6.b
Struktura prihoda iz proračuna za pokrivanje ukupnih mirovinskih rashoda

□ Mirovine ostvarene pod povoljnijim uvjetima
■ Tzv. tranzicijski trošak (umanjena sredstva od doprinosa u 1. stupu zbog uvođenja 2. stupa
■ Davanja prema izmjenama ZOMO(100kn+6%) i Zakonu o povećanju mirovina

– EPC iz 2001. god., prosjek 10,4% (Economic Policy Committee, 2001.). Većina država koje su ušle u EU 2004. godine ima sličan prosjek, osim Poljske (iznad 14%) i Slovenije (13,8%). Inače Italija, Poljska i Austrija (sa čak 14,5%) u svjetskim razmjerima prednjače po izdvajanjima. S druge strane, najniža izdvajanja ima Irska (4,6%), a od zemalja kandidata za EU Rumunjska (5,1%).

Međutim, ovakve komparativne usporedbe uvijek nose i opasnost različite strukture ulaznih podataka, pa onda i izvlačenja eventualno pogrešnih zaključaka. Npr., ukupni troškovi mirovinskog sustava u širem smislu u susjednoj Sloveniji su u 2004. godini bili 13,38%, ali udio samih mirovina i mirovinskih primanja je za 2,44% manji i iznosi 10,94%. Nadalje, mnoge od europskih zemalja imaju uz javni mirovinski sustav i razvijen sustav privatnog mirovinskog osiguranja, različita strukovna osiguranja i sl. što sve utječe na visinu ukupnih primanja u starosti i smanjuje teret javnog mirovinskog sustava.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Složenost mirovinskog sustava ne dopušta da se na temelju samo nekoliko, premda ključnih parametara, donose definitivne i presudne ocjene o njegovoj vrijednosti. Pa ipak, iz analize iznijetih brojki i slikovnih prikaza može se općenito reći da su izrazito nepovoljni trendovi koji su vladali u mirovinskom sustavu Republike Hrvatske krajem devedesetih godina prošlog stoljeća zaustavljeni. Stanje je bilo toliko nepovoljno da je uistinu prijetilo urušavanje sustava (silan porast broja umirovljenika, pad broja osiguranika, slaba naplata doprinosa, kašnjenje isplate mirovina i više od mjesec dana i dr.). Danas, sedam godina od početka primjene novog ZOMO i nepune četiri godine od početka primjene drugog stupa mirovinskog osiguranja vidljivi su

potpomoci ka potpunoj stabilizaciji sustava i dugoročno boljim izgledima za buduće umirovljenike. Ono što, međutim, ostaje bolna točka, to su sadašnji umirovljenici i oni koji će u mirovinu otići u sljedećim godinama. Evidentno je, naime, da su mirovine ostvarene prema Zakonu iz 1998. godine i do četvrtinu niže od ionako relativno niskih mirovina ostvarenih po starom Zakonu. Kad tome još dodamo da će preko 400.000 “starih” umirovljenika dobiti obeštećenje na temelju Zakona o provođenju Odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske od 12. svibnja 1998., posve je izvjesno da će se jaz između “novih i starih” umirovljenika još povećati. Stoga je za poboljšanje statusa novih umirovljenika, kao i za bitnije pomake u mirovinskom sustavu jedini “recept” povećanje broja zaposlenih, veća produktivnost, a time i veće realne plaće, ili jednostavnije rečeno - ubrzani gospodarski i društveni prosperitet Republike Hrvatske.

LITERATURA

- Economic Policy Committee (2001) *Budgetary challenges posed by ageing populations: the impact on public spending on pensions, health and long-term care for the elderly and possible indicators of the long-term sustainability of public finances*. A report of Economic Policy Committee of the European Commission to European Council EPC/ECFIN/655/01-EN final. Posjećeno 15.9.2005. na web stranicama European Federation for Retirement Provision: http://www.efrp.org/downloads/eu_publications/Budgetary_challenges.pdf
- HZMO. (2001.) *Stanje sustava mirovinskog osiguranja generacijske solidarnosti i prijedlog mjera za daljnju prilagodbu*. Tematska konferencija. Posjećeno 15.9.2005. na web stranici Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje: <http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=784>
- HZMO. (2002.) *Izvješće o radu Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje za 2001. godinu*. Posjećeno 15.9.2005. na web stranici Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje: <http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=399>

HZMO. (2003.) *Izveštće o radu Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje za 2002. godinu*. Posjećeno 15.9.2005. na web stranici Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje: <http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=678>.

HZMO. (2003.-2005.) *Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje*. Posjećeno 15.9.2005. na web stranici Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje: <http://www.mirovinsko.hr/main.asp?ID=723>

HZMO. (2004.) *Izveštće o radu Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje za 2003. godinu*. Posjećeno 15.9.2005. na web stranici Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje: <http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=981>

HZMO. (2004.) *Mirovinsko osiguranje*, Revija Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Br. 6.

HZMO. (2004.) *Mirovinsko osiguranje*, Revija Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Br. 7.

ISSA (2004.) *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2004*. Izdanje International Social Security Association. Posjećeno 15.9.2005. na web stranicama US Social Security Administration: <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2004-2005/europe/>

IZVORI PODATAKA

www.dzs.hr – službena Internet stranica Državnog zavoda za statistiku

www.hagena.hr – službena Internet stranica Agencije za nadzor mirovinskih fondova i osiguranja

www.hnb.hr – službena Internet stranica Hrvatske narodne banke

www.mirovinsko.hr - službena Internet stranica Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje

www.regos.hr – službena Internet stranica Središnjeg registra osiguranika

www.zpiz.si – službena Internet stranica Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije

Summary

PENSION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF CROATIA – BASIC INDICATORS

Srećko Vuković

Croatian Institute for Pension Insurance

Zagreb, Croatia

Pension reform in Croatia, which has started in 1999, established the three-pillar pension system and introduced important changes in its first pillar – the public pension insurance based on the intergenerational solidarity (PAYG). The paper analyses the trends in the pension system from 1999 until 2004 from the aspect of PAYG system, based on concrete basic indicators such as the dependency ratio, collection of contributions, the average pension, replacement rates and public pension expenditures as a percentage of the GDP. Based on the analysed indicators, the author concludes that the exceptionally unfavourable trends that threatened to destroy the pension system in Croatia towards the end of 1990s have been stopped. However, a significant improvement is possible only in the case of the economic and social expansion of the Republic of Croatia as a whole.

Key words: pension system, pension system funding, pension system contributors and beneficiaries, trends in retirement benefits, Croatia.

392. str. prazna